

**МЕТОДОЛОГІЯ СТВОРЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ТЕРМІНІВ, ЩО
ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАХОДІВ
ПРОТИ ЕПІДЕМІЧНОГО ЗАХИСТУ**

**О.Д. Крушельницький, І.В. Огороднійчук, О.М. Іванько,
Д.І. Доброштан, А.Д. Шамова, В.А. Потапчук**
Українська військово-медична академія

Резюме. *В статті представлені погляди авторів на удосконалення вже існуючої термінології, що забезпечує функціонування системи заходів проти епідемічного захисту. Формування та оптимізація нових термінів та їх застосування на ґрунтовних методологічних принципах. Автори визначили можливі впливи термінів на функціонування системи заходів проти епідемічного захисту.*

Ключові слова: *методологія, термінологія, заходи проти епідемічного захисту, санітарно-епідеміологічна служба.*

Вступ. Епідемічний процес на кожній території та в різні періоди часу має власні якісні і кількісні характеристики. Своєчасна і правильна оцінка епідеміологічної картини є основою для раціональної корекції всього комплексу попереджувальних заходів і для епідеміологічного прогнозу.

Наявність високоефективних проти епідемічних засобів є одним із чинників, що обумовлюють вплив на форми проявів епідемічного процесу на розвитку якого крім наявності проти епідемічних засобів, відбивається діяльність санітарно-епідеміологічних установ, що відображається в роботі відповідних фахівців та є соціальним чинником, який обумовлює поєднання різних груп проти епідемічних заходів щодо окремих складових елементів епідемічного процесу.

Зміни в організації системи проти епідемічного захисту, з метою оптимізації управління, підвищення оперативності та рівня її роботи є важливою умовою удосконалення профілактичних заходів, а тому існує необхідність їх виконання ешелонувано, відповідно до рівнів підлеглості всіх ланок медичної та санітарно-епідеміологічної служби.

Досягнення погодженості в термінології, що стосується системи заходів проти епідемічного захисту, вимагає визначених зусиль, не тільки для збереження вже прийнятих, або введення нових термінів, але і для рішучої відмови від тих з них, які не відповідають сучасному рівню науки, практики, управління [1].

Вивчення навчальної та наукової літератури свідчить, що досягнення згоди в термінології, що стосується проблем епідеміології, також вимагає визначених зусиль і для рішучого відмовлення від тих з них, що не відповідають

сучасному рівню науки. Правильно описати явище або процес можна лише за допомогою визначених термінів.

Зауважимо, що управління такою складною системою, як протиепідемічний захист військ, потребує виваженої, адекватної і навіть директивнообумовленої термінології.

Мета. Визначити можливі впливи термінів на функціонування системи заходів протиепідемічного захисту.

Матеріали та методи. Досліджувались монографії, підручники, навчальні посібники, оригінальні методичні джерела, які опрацьовані аналітично, а саме з застосуванням вербально-логічного аналізу.

Результати дослідження та їх обговорення. У спеціальній літературі, у наукових і популярних статтях, що стосуються різних епідеміологічних проблем, а також у лекціях, наказах, доповідях, директивах нерідко приходиться зустрічатися з тим, що термінологічно ті самі поняття позначаються неоднозначно, хоча мова йде про однорідні явища.

Невизначеність професійної термінології може впливати на обґрунтованість, доцільність, сучасність протиепідемічних заходів у гірший бік. Тому що використання термінів, які не відповідають суті явища, події, зміні епідемічної ситуації призводить до методологічних та практичних помилок в функціонуванні системи протиепідемічного захисту військ.

Якщо дослідник використовує старий термін, вкладаючи в нього свій зміст, або створює новий то він має надати пояснення.

Іноді із різних причин можливі ігнорування норм вживання термінів.

Термінологія, яка презентує наукові дослідження у військово-профілактичній медицині належить до інформаційних ресурсів, що призначені забезпечувати інформаційні потреби цих напрямків військової медицини.

Термінологічного свавілля бажано уникати навіть розтлумачуючи незрозумілі питання фаховонепідготовленим особам. А ділове мовлення взагалі чітко окреслене та адміністративно затверджене. Терміни, а особливо спеціальні, створюються та існують для наукових, виробничих та інших потреб. Формування термінології і використання термінів ґрунтується на загальних методологічних положеннях.

Питання методології досить складне, оскільки саме це поняття тлумачиться по-різному. Багато зарубіжних наукових шкіл не розмежовують методологію і методи дослідження. У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як учення про методи пізнання або систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів. Найчастіше методологію тлумачать як сукупність прийомів дослідження, що застосовуються у науці. Методику розуміють як сукупність прийомів дослідження, включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним матеріалом.

Методологія, в прикладному сенсі – це система (комплекс, взаємопов’язана сукупність) принципів і підходів дослідницької діяльності, на які спирається дослідник (вчений) в ході отримання та розробки знань у рамках конкретної дисципліни: фізики, хімії, біології та інших наукових дисциплін та виробництва і управління [2].

Ми пропонуємо наступне визначення цього терміну. Методологія – це вчення про методи, сукупність яких визначається метою дослідження, і є специфічною для галузі науки та виробництва в межах яких вона застосовується.

Відоме трактування терміну метод дослідження визначається як спосіб досягнення мети дослідження. Але, чи можливо одним методом або способом досягнути мети дослідження? Саме тому ми вважаємо, що метод дослідження – це поєднання прийомів та способів для проведення наукових досліджень або дослідів, а також забезпечення технологічних, виробничих та управлінських потреб. А методика дослідження, на нашу думку, це скоріше алгоритм або спосіб отримання інформації. Наприклад, вимірювання температури тіла або збір даних для епідеміологічного аналізу, це спосіб отримання інформації за певними методиками для подальшого використання у відповідних методах з метою проведення дослідження. Таким чином методики можуть бути складовими методу. Деякі автори застерігають від винаходу велосипеда, або відкриття Америки, проте велосипеди від часів свого створення зазнали багато модифікацій. Методика – це сукупність прийомів, способів і разом прийомів, способів та дій підпорядкованих визначеному алгоритму і спрямованих на проведення та обробку наслідків наукових, виробничих та інших досліджень або дослідів [3].

Отже термін це слово і як будь-яке слово впливає на свідомість людини, викликає в неї реакції, процеси, які проявляються в емоціях, роздумах, діях та ін. Зазначивши це перейдемо до психолінгвістичної складової термінології, якій, на наш погляд, належить чільне місце в системі заходів протиепідемічного захисту.

Термін є носієм інформації, яка розглядається, як сигнали. Той хто або те що (керівник, фахівець, рівень управління або взагалі об’єкт) генерує інформацію є її донором. Той хто або те що сприймає її є її реципієнтом. Проміжна ланка (наприклад, черговий, який передає наказ командира) в передачі сигналу є перцепієнтом. Йому має бути заборонено вносити в термін несанкціоновані зміни або виправлення.

Діапазон психолінгвістичного впливу терміну може змінюватись. Від емоційного задоволення влучною подачею інформації, до мовного дискомфорту. Артикуляційна незграбність висловлюваної інформації може нашкодити реалізації задуму та меті з якою вона оприлюднювалася. Це має враховуватись тому, що загальним для всіх систем є наявність вхідних

змінних. Вхідні змінні (вхід) – це впливи, які виявляє середовище на систему і які є причиною взаємодії її елементів. Вхідні змінні перетворюються в системі у вихідні змінні (вихід). Перетворення входу у вихід система здійснює послідовними й паралельними операціями в підсистемах, які взаємодіють між собою за допомогою обміну інформацією. Інформація про стан керованого об'єкта сприймається рецепторами і по каналах зворотного зв'язку передається в регулятор. Принцип зворотного зв'язку є одним з фундаментальних принципів, які лежать в основі саморегуляції складних організованих систем, у тому числі й біологічних. Зворотній зв'язок означає зворотній потік інформації в системі керування, тобто одержання керуючим об'єктом інформації про дійсний стан керованого об'єкта. Ця інформація, отримана в результаті зворотного зв'язку, потім знову перетвориться в прямі сигнали й служить для корекції процесу керування й змінення стану керованого об'єкта в потрібному напрямку [4].

Таким чином, зворотній зв'язок – це вплив результатів функціонування якої-небудь системи на характер цього функціонування. Основна ідея зворотного зв'язку полягає у використанні самих відхилень системи від певного стану для формування керуючої взаємодії. Керуючий (регулюючий) вплив – це сигнал прямого зв'язку, що надходить на вхід об'єкта керування від регулятора, що й впливає на вихідну (регульовану) величину об'єкта керування, тобто вдало створена термінологія має забезпечувати ефективність функціонування управлінської вертикалі.

Терміни, якими окреслюються протиепідемічні заходи, є носіями відповідної інформації. Недолуга термінологія може зменшити ефективність заходів щодо пригнічення епідемічного процесу, призвести до методичних або управлінських помилок, скомпрометувати систему медичного та протиепідемічного забезпечення, нашкодити професійному реноме керівництва та дискредитувати фахівців та санітарно-епідеміологічну службу в цілому. Розглянемо конкретні приклади. Американські автори (Цитуємо за: Шерман К., Дай Грегори А., Селент Моніка Ю. UP– 516. Treatment of Infection in Tropical climates ТСТ 09–12 August 2005. UP– 516. Медична допомога при інфекційних захворюваннях, набутих в умовах тропічного клімату 09–12 серпня 2005 р. / Оборонне співробітництво на ТВД у рамках програми об'єднаних контактних груп в Україні. – С. 1–15. Мета: ознайомити представників МО та МНС України з проблемами та наданням медичної допомоги при інфекційних захворюваннях, набутих у тропічному кліматі, обмін досвідом. Грегори Дай. Діарейні захворювання як проблеми військової медицини. Серпень 2005 року. – Київ. – С. 14.).

Матеріали цікаві, наочно добре оформлені, охоплюють декілька нозологій. Проте, на сторінці присвяченій лямбліозу, от що привертає увагу.

«Лямбліоз: епідеміологія. Передача наступними шляхами: - фекально-оральний (цисти), але це механізм передачі, який може реалізуватись через воду або їжу); – водним: заражені стічні води та водоймища для диких тварин (водний шлях передачі дуже актуальний при лямбліозі, але зазвичай люди не п'ють воду зі згаданими характеристиками. Інвазія відбувається при вживанні питної води, яка в силу визначених обставин контамінована цим збудником); – контактено-побутовий: дитячі садки, орально-анальний шлях (шановний колега, розглядаючи епідеміологію лямбліозу, помилився на самому початку, коли згадав фекально-оральний шлях передачі. Якщо мова йде про дитячі садки, можна припустити, що при високій забрудненості мікрочастками фекалій підлоги, іграшок, які діти тягнуть до рота, з великою обережністю можна припустити існування так званого контактено-побутового шляху передачі. Проте, орально-анальний шлях при цій нозології якщо і можливий, то це казуїстика, яка не має епідеміологічного значення). І далі: - «Зростають докази того, що діти у дитячих садках є осередком розповсюдження інфекцій; - дитячі садки є джерелом розповсюдження лямблій». Дані висловлювання потребують методологічної корекції. Епідемічний процес виникає та підтримується лише за наявності та взаємодії трьох рушійних сил (ланок): джерела збудника інфекції, механізму передачі збудника та сприйнятливої до даної інфекції організму. При відсутності або виключенні хоча б однієї з цих ланок епідемічний процес не виникає або припиняється. Кількісними проявами епідемічного процесу є спорадична захворюваність, епідемічний спалах, епідемія та пандемія.

На основі сутності паразитизму, як загальнобіологічного явища, під джерелом збудника інфекції (патогенного чи умовно-патогенного паразита) розуміють те природне середовище, в якому збудник має оптимальні умови для свого розмноження, накопичення та виділення в навколишнє середовище. Таким природним головним середовищем мешкання збудника інфекції (джерелом) є заражений організм людини (хворий, носій) або теплокровної тварини (Л. В. Громашевський). Якщо джерелом збудника інфекційної хвороби є людина, то такі хвороби відносять до групи антропонозів, а якщо тварина – то до групи зоонозів. Щодо осередку інфекцій у вітчизняній епідеміології та військовій епідеміології вважається, що осередком інфекції або інвазії є місце перебування хворої людини (тварини, якщо мова йде про зоонози) або носія в межах дії чинників передачі.

Терміни призначені для забезпечення виробничих та управлінських потреб. Неузгодженість в їх використанні погіршує функціонування системи для якої вони створені. Проаналізуємо цікаві матеріали, які добре сприймаються. Проте, в яких, на нашу думку, є суттєве «але», що викликає настороженість.

Цитуємо за UP-465: «Протибактеріальний захист. Оборона співробітництво на ТВД у рамках програми поєднаних контактних груп в Україні» Марс Стівен А., Ротц Ліза, Посід Джозеф. У розділі «Заходи із підготовки та концепція реагування на спалах віспи у США» (С. 18) С. 1–24, метою якого було ознайомити у третьому кварталі 2003 календарного року представників медичної служби МО та МНС України з принципами та методами організації протибактеріального захисту військовослужбовців ЗС США в умовах можливих терактів, Ліза Д. Ротц пропонує:

- незаражувати повітря, застосовуючи витяжку - гарний потік вітру. (Можна припустити, що витяжка це штучна припливно-витяжна вентиляція, але що мається на увазі під, «гарним потоком вітру» – наскрізне провітрювання?).

- незаражувати оснащення, забруднене кров'ю та гноєм шляхом миття перед дезінфекцією (Можливо для запобігання професійних заражень краще робити навпаки дезінфікувати, а потім мити?).

- предмети домашнього вжитку - звичайне очищення. (Якщо робити так, то чи не призведе це до розповсюдження збудника натуральної віспи за межі осередку?).

В цьому сенсі, дуже показовим є спалах натуральної віспи у ФРН у 1970 році. Тоді захворіла 21 особа, було 4 летальних випадки. Вірус із палати, де був хворий з нез'ясованим діагнозом, з повітрям через коридори та сходинокву клітку потрапив з першого поверху в приміщення другого і третього поверхів (надається за В.Д. Беляковим, 1976 рік).

Чим викликана суперечність в розглянутому фрагменті UP-465? Можна припустити: по-перше - неузгодженість понять щодо змісту протиепідемічних заходів, недосконалість термінології, її різне розуміння; по друге - недостатню кваліфікацію перципієнтів (недостатня епідеміологічна освіченість технічних виконавців, неадекватний переклад).

У світлі теперішньої воєнної та політичної обстановки в Україні, аналізуючи наведені суперечності, думки про злочинне викривлення змісту заходу треба враховувати. Досить довгий шлях подолали розглянуті матеріали (відомості) від донорів до реципієнтів. Чи є гарантія, що на якомусь з етапів хтось не спромігся зашкодити? Якщо це так, то це зробила далекоглядна, дуже добре підготовлена, хитра і обережна людина, яка здатна створювати складні, підступні комбінації розраховані на віддалені наслідки. Коли фактичного винуватця буде важко відшукати. Врешті решт мова йде про збереження боєздатності військ і збереження здоров'я людей.

Значимо, що в Україні існують, науково обгрунтовані вимоги до суворого протиепідемічного режиму в стаціонарах для хворих особливо небезпечними інфекціями, які передбачають попередження розсіювання збудників цих хвороб.

На нашу думку, уніфікацію термінології, доцільно почати з визначення спеціальних термінів, що забезпечують функціонування системи протиепідемічного захисту. Яка являє з себе сукупність сил та засобів перешкоджаючих розповсюдженню інфекційних хвороб. І вивчається у відповідному розділі епідеміології, коли це стосується цивільного населення і військової епідеміології, коли це стосується збройних сил [5].

Висновки

Термінологія є інформаційним ресурсом системи заходів протиепідемічного захисту і забезпечує ефективність її функціонування. Створення нових, адаптація та удосконалення існуючих термінів, оптимізація їх застосування відповідає політиці держави щодо розвитку української мови.

Терміноутворююча діяльність має розглядатись як складова наукового супроводу щодо збереження здоров'я особового складу та боєздатності військ.

Література

1. Військова епідеміологія (загальні питання): Підручник для слухачів УВМА ІV рівня акредитації / За ред. професора М.І. Хижняка / В.Л. Савицький, О.Д. Крушельницький, М.І.Хижняк,-К.: УВМА,2010.-524с.
2. Методология научного исследования: Учебное пособие / А.Я.Баскаков, Н.В.Туленко. – Киев, 2004. – 216 с.
3. Наукові і виробничі дослідження у військово-профілактичній медицині та у військовій фармації: Посібник / Під редакцією В.Л.Савицького / В.Л. Савицький, О.Д. Крушельницький, І.В. Огороднійчук, А.М. Соломенний . – К.: УВМА, 2014. – 227 с.
4. Еволюційні аспекти епідемічного процесу в Збройних Силах України: Монографія / За ред. професора Ю.В. Рум'янцева / Ю.В. Рум'янець, В.Л.Савицький, О.Д.Крушельницький, Б.І. Вєрвчук. – К.: УВМА , 2012. - 312 с.
5. Солодовников Ю. П. Язык эпидемиолога: попытка унификации // Журн. микробиол. – 1995. – № 5. – С. 119–121.

Резюме. *В статье представлены взгляды авторов на усовершенствование уже существующей терминологии, обеспечивающей функционирование системы мероприятий противэпидемической защиты. Формирование и оптимизация новых терминов и их применение на фундаментальных методологических принципах. Авторы определили возможные влияния сроков на функционирование системы мероприятий противэпидемической защиты.*

Ключевые слова: *методология, терминология, мероприятия противэпидемической защиты, санитарно-эпидемиологическая служба.*

Summary. *In the article the author's views on improving existing terminology maintain a system of anti-epidemic measures of protection. Formation and optimization of new terms and their application to fundamental methodological principles. The authors*

identified possible impacts in terms of the system of anti-epidemic measures of protection.

Keywords: *methodology, terminology, epidemiological protection measures, sanitary-epidemiological service.*

УДК 614.2:355/359(477)

**НАУКОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ
БАКТЕРІОЛОГІЧНОГО ЗАБРУДНЕННЯ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ
ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРИМЕНТУ З ОРГАНІЗАЦІЇ
ХАРЧУВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗС УКРАЇНИ**

В.Л. Савицький, О.М. Власенко, Н.Д. Козак

Українська військово-медична академія

Резюме. *В статті наведені результати наукових гігієнічних та епідеміологічних досліджень організації харчування особового складу Збройних Сил України. Визначені чинники, які можуть спричинити виникнення інфекційних захворювань з аліментарним шляхом передачі в умовах професійної діяльності військовослужбовців.*

Ключові слова: *санітарно-гігієнічне, протиенідемічне забезпечення, харчування, гострі кишкові інфекції.*

Актуальність. Сучасний розвиток економік країн світової спільноти спрямований на розв'язання соціально-економічних проблем сьогодення, що є однією з найважливіших складових поліпшення здоров'я населення планети Земля, збільшення тривалості його активного життя. Економічні та соціальні реформи, що проводяться останнім часом в Україні, скеровані на постійне поліпшення організації й управління процесами охорони здоров'я, підсилення його профілактичного спрямування, підвищення якості продуктів харчування та всієї системи оздоровчих послуг на інноваційній основі, організація моніторингу навколишнього природного середовища та продуктів харчування[1-2].

За значимістю здоров'я військовослужбовця віднесено до переліку складових національної безпеки України як держави, яке значною мірою залежить від рівня проведення соціально-економічних реформ, вміння працювати в ринкових умовах господарювання та міжнародного співробітництва [2-4].

Отже, людина стає екологічно залежною від середовища існування – природного й соціального, а її здоров'я все більше потерпає від природних й антропогенних чинників, під впливом яких воно останніми десятиліттями стало дуже мінливим [5-6].